

OPŠTA PRAVILA O ODGOVORNOSTI

REZIME: Imajući u vidu pravilo supsidijarne primene građanskog prava kada ne postoje zakonske odredbe za pojedine vrste prevoza, a obzirom da u pogledu obima naknade štete prevoznik odgovara po istim načelima kao i druge osobe, u ovom radu su izložena osnovna načela građansko pravne odgovornosti za štete. Problem odgovornosti prevoznika je jedan od najviše tumačenih pravnih pitanja, zbog toga što korisnici prevoza žele da znaju sve o pravnim posledicama saobraćajnih nesreća, pravima koja bi u slučaju njihove smrti imali članovi njihove porodice ili naknadi koju bi sami dobili ako prežive udes. Govoreći o odgovornosti prevoznika za smrt i telesnu povredu putnika, govorimo o pravima putnika ili njegove rodbine na naknadu materijalne i nematerijalne štete.

Ključne reči: opšta pravila o odgovornosti, odgovornost prevoznika

Uvod

Pri razmatranju odgovornosti u građanskom pravu imamo u vidu da ona nastaje kao posledica prouzrokovanja štete, pri čemu je to prouzrokovanje štete drugome pravno sankcionisano kao nedopušteno i zbog toga se na ovu činjenicu nadovezuje nastanak obligacionog odnosa odgovornosti, u kojem je dužnik počinilac štete, a poverilac – oštećeni je ovlašćen da mu se prouzrokovana šteta nadoknadi.

Znači, prouzrokovanje štete ima značenje primarne pretpostavke, a odgovornost za štetu sekundarne posledice.

Ali, prouzrokovanje štete nema uvek za posledicu samo nastanak obavezno pravnog odnosa radi naknade štete, već može dovesti do nastanka ili prestanka drugih pravnih odnosa (npr. kada prouzrokovanje štete istovremeno predstavlja i krivično delo ili prekršaj i tada postoji ne samo građansko pravna, nego i krivično pravna ili upravno pravna odgovornost).

* Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Građansko pravnu odgovornost treba shvatiti uže od šireg pojma naknade štete, jer naknada štete može postojati i ako nema odgovornosti za prouzrokovanu štetu.

Imajući u vidu pravilo supsidijarne primene građanskog prava kada ne postoje specifične zakonske odredbe za pojedine vrste prevoza a obzirom da u pogledu obima naknade štete prevoznik odgovara po istim načelima kao i druge osobe, osvrnućemo se na osnovna načela građansko pravne odgovornosti za štete.

Pojam i vrste odgovornosti u građanskom pravu

Pod odgovornošću u smislu ugovornog prava podrazumeva se dužnost naknade štete, jer bez štete nema građansko-pravne odgovornosti i šteta je najvažniji uslov te odgovornosti¹.

U evropskim kontinentalnim građanskim kodifikacijama, čiji je odraz uočljiv i u našem pravu, usvojena su dva osnovna suprotstavljenja shvatanja o građanskoj odgovornosti za štetu:

1. da je građanska odgovornost za štetu jedinstvena i da nema razlike između vanugovorene (deliktne) i ugovorne odgovornosti i
2. da postoje dve vrste građanske odgovornosti za štetu za koje bi važila i posebna pravila.

Razvrstavanje građanske odgovornosti za štetu na ugovornu i vanugovornu ima uporište u našem pozitivnom pravu. Ovakva podela građanske odgovornosti za štetu nije bila usvojena u svim građanskim zakonima koji su važili na području naše zemlje.

Kasnije je sudska praksa bila opredeljena primenom pravnih pravila iz ranije važećih građanskih zakonika koji su važili na tom području, a zatim i donošenjem Opštih uzansi za promet robom.

Pravne izvore za ovu podelu odgovornosti nalazimo u rimskom pravu. Rimsko pravo, ipak nije izgradilo pojam pod nazivom odgovornost (za štetu)² ali je, još u periodu Republike u obligaciono pravo uvelo naknadu štete.

Povreda tuđih prava obuhvaćena je deliktom *iniuria* i, prema pravu Zakona od XII tablica, imala je i karakter kazne ali i obeštećenja³. Ako je dužnik pao u docnju (*mora debitoris*) duguovao je poveriocu i naknadu štete zbog neurednog ispunjenja obaveze⁴.

¹ Jakaša, B., Udžbenik plovidbenog prava, Zagreb, 1979, str. 247.

² Klarić, P., Pravna osnova odgovornosti za štetu, Zrinski – Čakovec, 1983, str. 7. i 8.

³ Stojčević, O., Rimsko obligaciono pravo, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1960, str. 29.

⁴ Stanojević, O., Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd, Dosije, 1997, str. 324.

Pravnici u rimskom klasičnom periodu su obligacije po načinu nastanka delili na one koje potiču iz ugovora ili iz delikta⁵ (biparticipija ili dvodeoba).

Pred kraj klasičnog perioda istaknuto je mišljenje da postoji i treća kategorija izvora obligacija (triparticipija ili trodeoba) – različiti drugi pravni osnovi (*variae causarum figurae*).

U Justinijanovim institucijama svi izvori obligacija se dele na one koje nastaju:

- na osnovu ugovora (*ex contractu*),
- iz poslova sličnim ugovorima (*quasi ex contractu*),
- iz delikta (*ex maleficio*),
- i radnji koje liče na delikte (*quasi ex maleficio*)⁶.

Prema tome, iako se granica između ugovorne i vanugovorne odgovornosti za štetu u Rimskom pravu nazirala, ona nije jasno podvučena.

Neki od teoretičara smatraju da je građanska odgovornost jedinstvena, pa po njima i nema razlike između ugovorne i vanugovorne odgovornosti⁷.

Preovladava mišljenje da i pored toga što i ugovorna i vanugovorna odgovornost podrazumevaju postojanje štete, postoje i praktične razlike među njima.

Jedna od razlika je ta da kod vanugovorne odgovornosti odgovaraju i lica koja nemaju poslovnu sposobnost, dok kod ugovorne odgovornosti odgovaraju poslovno sposobna lica jer samo ona i mogu zaključiti ugovore o prevozu.

Naš Zakon o obligacionim odnosima ima dvojnost normi, pa vanugovornu odgovornost reguliše u članovima 153-205, dok je ugovorna odgovornost za naknadu štete regulisana članovima 262-269.

Pojam vanugovorne odgovornosti

Vanugovorna odgovornost je ona koja nastaje nezavisno od ugovornih obaveza stranaka, već na osnovu zakona. Uobičajeno je da se ova odgovornost naziva deliktnom, jer je ranije postojala samo na osnovu delikta počinioca štete. Danas je ovaj izraz neodgovarajući, jer postoji sve više slučajeva vanugovorne odgovornosti bez delikta⁸. Zajedno sa ugovornom odgovornošću uvrstava se u širi pojam građansko – pravne odgovornosti.

Građanska odgovornost može imati i šire značenje, kada pored odgovornosti za štetu, obuhvata i odgovornost za koju su predviđene druge sankcije, a ne naknade štete kao što je npr. odgovornost iz ugovorne kazne koja nema uvek karakter naknade štete, ili odgovornost za jemstva, u vidu smanjenja davanja, odustanka od ugovora itd.

⁵ „Sada prelazimo na obligacije, koje se najpre dele na dve osnovne vrste: sve obligacije nastaju ili iz ugovora ili iz delikta“, III 88, Gaj, Institucije, Nolit, 1982, str. 197.

⁶ Stanojević, O., Rimsko pravo, Pravni fakultet, Beograd, Dosije, 1997, str. 273. i 274.

⁷ Klarić, P., Pravna osnova odgovornosti za štetu, Zagreb, Čakovec, 1983, str. 67.

⁸ Ibidem, str. 248.

Građanska odgovornost za štetu nastaje povredom opšte dužnosti da se drugome ne prouzrokuje šteta: „Svako je dužan da se uzdrži od postupka kojim se može drugom prouzrokovati šteta“ (član 16. ZOO).

Vanugovorna odgovornost nastaje zbog prouzrokovanja štete trećem licu, a ta šteta ne nastaje zbog neizvršenja obaveze, već nastaje izvan obligacionog odnosa. Izvor obaveze na naknadu štete je delikt. Između dva lica pre prouzrokovanja štete nije postojao obligacioni odnos, već izvršenjem ili ne izvršenjem određenih radnji i nastupanjem štete, za koju je štetnik odgovoran, između njega i oštećenog uspostavlja se obligacioni odnos, na osnovu koga je štetnik u obavezi da oštećenom naknadi prouzrokovanu štetu.

Obaveza naknade vanugovorne štete proističe iz teorije o radnjama. Ova teorija zasniva se na pravilu da u organizovanom društvu, ljudi moraju biti u stanju da pretpostave da drugi neće vršiti namerne napade na njih.

Onaj ko učini nezakonito delo drugome mora mu nadoknaditi nanetu štetu osim ako tu obavezu u određenom slučaju zakon isključuje⁹. Ova odgovornost za štetu obuhvata sve oblike nepažnje (nehata) i nameru prouzrokovanja štete.

Prvobitni pojam nehata je, naročito u vanugovornoj odgovornosti za štetu, proširen tako da danas obuhvata mnoštvo rizika nastalih naglim razvojem naselja i velikih centara i nezaustavljivom industrijskom revolucijom.

Vanugovorna odgovornost za štetu se regulišu u Zakonu o obligacionim odnosima u odeljku 2. pod nazivom „Prouzrokovanje štete“.

Član 155. ZOO određuje pojam vanugovorne štete sledećim rečima (ovo određenje štete primenjuje se, na odgovarajući način, i na ugovornu štetu):

„Šteta je umanjenje nečije imovine (obična šteta) i sprečavanje njenog povećanja (izmakla korist), kao i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha (nematerijalna šteta).

Vanugovorna šteta ima, prema tome veliki domašaj. Obuhvata štetu po osnovu krivice (počevši od namere pa do najlakšeg oblika nepažnje), ali pokriva i štetu nastalu nezapamćenim rizicima, kojima nas izlaže savremena civilizacija, uvođenjem odgovornosti bez obzira na krivicu¹⁰.

Pojam ugovorne odgovornosti

Ugovorna odgovornost nastaje kada dužnik nije ispunio svoju obavezu i time prouzrokuje štetu poveriocu. Ova odgovornost nastaje ako dužnik ne ispunjava obavezu iz bilo kog obligacionog odnosa. Najčešće se zaključuje i povre-

⁹ Rosko Paund, Jurisprudencija, knjiga II, Službeni list SRJ, Beograd – CID, Podgorica, 2000, str. 656.

¹⁰ Babić, I., Ugovorna i vanugovorna odgovornost za štetu – pojam i razgraničenje, Zbornik radova sa savetovanja održanog na Zlatiboru od 18. 2.-20. 2. 2004. godine, Novi Sad, 2004, str. 76.

đu je ugovor pa je celokupna odgovornost dužnika za neispunjenje ili povredu bilo koje obligacije nazvana ugovorna odgovornost.

Da bi mogla nastati ugovorna odgovornost potrebno je da prethodno između najmanje dve strane postoji obligacioni odnos. Ako jedna strana ne ispuni obavezu u svemu kako ona glasi može nastati njegova ugovorna odgovornost.

Ukoliko strana koja je pretrpela štetu i odgovorna strana nisu bile ni u kakvom obligacionom odnosu pre nastanka štete, ili prouzrokovana šteta nije ni u kakvoj vezi sa obligacionim odnosom tih strana, između njih ne nastaje ugovorna odgovornost za štetu¹¹. Ugovorna odgovornost nastaje samo ako je povređen odnos iz punovažnog obligacionog odnosa.

Ako je ugovor ništav (npr. zbog toga što je predmet obaveze nemoguć, nedopusšten, neodređen ili neodrediv – član 47. ZOO;

- ako osnov ne postoji ili je nedopusšten – član 52. ZOO;
- kad između strana postoji nesporazum o prirodi ugovora, ili o osnovu ili o predmetu obaveze – član 63. ZOO;
- kad ugovor nije zaključen u propisanoj formi ili u ugovorenoj formi koja je uslov punovažnosti ugovora – član 70. ZOO itd.) ili je kao rušljiv docnije poništen u određenom roku, ne nastaje ugovorna odgovornost.

Ako je ugovor raskinut, na primer, zbog neispunjenja (član 124 -132. ZOO); nemogućnosti ispunjenja (član 137. ZOO); zbog materijalnih i pravnih nedostataka stvari (član 488, 490. i 510. ZOO); zbog povrede ugovora o prodaji (član 523 – 526. ZOO); postavlja se pitanje je da li je strana koja je povredila ugovor odgovorna po pravilima ugovorne ili vanugovorne odgovornosti za prouzrokovanu štetu.

Po jednom mišljenju, koje je kasnije ublaženo, „pod ugovornom odgovornošću treba podrazumevati samo odgovornost za povredu obaveze iz punovažnog i dejstvjućeg obligacionog odnosa“¹².

U slučaju da je ugovor raskinut zbog toga što dužnik nije ispunio svoju obavezu „o ugovornoj odgovornosti može biti reči tek ako poverilac ima pravo na naknadu štete zbog raskida ugovora“¹³.

Ugovorna odgovornost za štetu je, ustvari, karakteristična za teže povrede ugovora (ili druge obligacije) zbog kojh se ugovor raskida i zahteva naknada štete. Tako je član 523. ZOO propisao:

„Kad je prodaja raskinuta zbog povrede ugovora od strane jednog ugovarača, druga strana ima pravo na naknadu štete koju zbog toga trpi, prema opštim pravilima o naknadi štete nastale povredom ugovora.“

Ugovornoj odgovornosti prethodi povreda ugovora. Zbog povrede ugovora druga strana trpi štetu. Kad dužnik ne ispuni obavezu (delimično ili potpuno)

¹¹ Jankovec, I., Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993, str. 8.

¹² Jankovec, I., Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993, str. 9. i 27.

¹³ Ibidem, str. 12.

ili zadocni sa njenim ispunjenjem (član 262. stav 12. ZOO) ili na drugi način povredi obligaciju (nije obavezu ispunio savesno ili u svemu kako glasi), duuguje naknadu ugovorne štete.

Pravila o ugovornoj odgovornosti važe za obe ugovorne strane – poverioca i dužnika.

Ona strana koja povredi ugovor – ne ispuni svoju obavezu u svemu kako glasi, odgovara drugoj strani za štetu koju je na taj način prouzrokovala.

Tako da u slučaju, kad kupac kao poverilac, bez opravdanog razloga odbije da preuzme stvar čija mu je predaja ponuđena na ugovoren ili uobičajen način i na vreme, prodavac može, ako ima osnovanog razloga da posumlja da kupac neće isplatiti cenu, izjaviti da raskida ugovor (član 519. stav 2. ZOO).

Ugovor je povređen ne samo kad su prekršene njegove izričite odredbe, nego i zakonske odredbe koje se primenjuju kao dopunske u slučaju da pojedini pravni odnosi nisu regulisani ugovorom¹⁴.

Naime, odredbe ZOO imaju dispozitivan karakter, ako iz pojedine njegove odredbe ili njenog smisla ne proizilazi nešto drugo. Shodno tome, strane svoj obligacioni odnos mogu urediti drugačije nego što je to određeno ZOO (član 20. ZOO).

Pravo na naknadu ugovorne štete ima jedna strana i kad je povređena neka obaveza na koju strane nisu ni mislile prilikom zaključenja ugovora, ali je ta obaveza predviđena dispozitivnim pravilima ZOO¹⁵.

Svaka povreda ugovora nema za posledicu prouzrokovanje štete. Ugovorna odgovornost nastaje samo ako je zbog povrede ugovora jedna strana pretrpela štetu, a ne kada štetu nije pretrpela.

Ugovor može biti raskinut i ako nijedna strana nije pretrpela štetu. Raskidom ugovora obe strane se u dvostrano obaveznom ugovoru, oslobađaju svojih obaveza, izuzev obaveze na naknadu eventualne štete (član 132. stav 1. ZOO).

Ako je šteta izostala, a jedna strana je izvršila ugovor potpuno ili delimično, ima pravo da joj se vrati ono što je dala (član 132. stav 2. ZOO).

Ugovorna odgovornost može biti:

Subjektivna odgovornost-odgovornost na osnovu krivice

Pod pojmom krivice podrazumeva se subjektivni element protivpravnosti koji se ispoljava u tome da štetna radnja mora biti pričinjena s voljom, namerom ili bar propuštanjem izvesnog stepena pažnje. Sve te pretpostavke protivpravnosti proizašle iz namere ili propuštanja pažnje nazivaju se krivicom¹⁶.

Za subjektivnu odgovornost je potrebno da se ostvare tri pretpostavke: šteta, uzročnost i krivica.

¹⁴ Jankovec, I., Ugovorna odgovornost, Poslovna politika, Beograd, 1993, str. 11.

¹⁵ Cigoj, S., Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997, str. 402.

¹⁶ Vuković, M., Obvezno pravo, Zagreb, Knjiga 1, 1964. str. 154.

Zakon o obligacionim odnosima daje definiciju: „Krivica postoji kada je počinilac štete prouzrokovao štetu namerno ili nepažnjom“¹⁷.

Krivica, znači po svom intenzitetu može imati različite stepene: namera (dolus) i nepažnja (culpa), a nepažnja može biti gruba (culpa lata), obična (culpa levis) i laka (culpa levissima).

Pozitivnim propisima može kod blažih stepena krivice biti isključena ili ublažena odgovornost.

Subjektivna odgovornost može biti pretpostavljena. Pretpostavlja se da je lice od koga se zahteva naknada štete krivo dok to lice ne dokaže suprotno¹⁸.

Dokazana subjektivna odgovornost – odgovornost na osnovu dokazane krivice se sastoji u tome što lice koje traži naknadu štete mora dokazati krivicu onog od koga zahteva naknadu štete.

Objektivna odgovornost – odgovornost na osnovu uzročnosti

O ovom osnovu odgovornosti se radi kad odgovornost postoji na osnovu činjenice da je šteta nastala i da postoji uzročna veza između štete i radnje koja je prouzrokovala štetu.

Krivica se ne zahteva.

Postoje dve vrste objektivne odgovornosti:

Apsolutna objektivna odgovornost – odgovornost na osnovu apsolutnog kauzaliteta koja je u pravu vrlo retka jer nema nikakvih razloga za oslobođenje od odgovornosti¹⁹.

Znači, postoji odgovornost za nastalu štetu u svakom slučaju čim postoji i uzročnost. Ti slučajevi su retki.

Relativna objektivna odgovornost – odgovornost na osnovu relativnog kauzaliteta se sastoji u tome što postoje razlozi koji odgovorno lice oslobađaju odgovornosti.

U transportnom pravu postoje tri razloga: viša sila, radnje odnosno propusti imaoci prava i prirodna svojstva ili mane robe²⁰.

Odgovornost na osnovu snošenja rizika

Ova vrsta odgovornosti je nastala u novije vreme.

Rizik ima različito značenje u svakodnevnom govoru, u pravnoj teoriji i slično. Rizik najčešće označava budući neizvestan događaj čijim ostvarenjem može nastati šteta ili pak neka korist²¹.

¹⁷ Član 158. Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine.

¹⁸ Vuković, M., Obvezno pravo, Zagreb, Knjiga 1, 1964, str.182.

¹⁹ Danas postoji u vezi sa nuklearnim štetama.

²⁰ Jakaša, B., Kopneno i zračno saobraćajno pravo, Zagreb, 1969, str. 359.

²¹ Šulejić, P., Pravo osiguranja, Beograd, 1980, str. 85.

Rizik ima uži i širi pojam.

U širem smislu rizik označava stupanje u neki poslovni odnos, a pri ostvarivanju obaveza iz tog posla i pored saveznog ponašanja ugovorene strane, može doći do određenog gubitka, u poslovima osiguranja. Tada se kaže da se radi o rizikovanju.

U užem smislu rizik znači opasnost i mogućnost da u nekom pravnom poslu slučajno nastane propast.

Kod odgovornosti na osnovu rizika se ne traži ni krivica ni uzročna veza. Odgovornost postoji na temelju činjenice da je nastupila konkretna šteta, a odgovorna osoba nije prouzrokovala štetu²².

Načelo odgovornosti na osnovu rizika može se pojaviti i u ugovornim i vanugovornim odnosima. U vanugovornim odnosima se retko sreće, sa tendencijom javljanja kod odgovornosti od nuklearnih šteta.

Za rizik se, znači, traži samo jedna pretpostavka – šteta, koja ima pretpostavke za konkretnu odgovornost.

Princip objektivne odgovornosti je karakterističan za početak istorijskog razvoja prava. Prve tragove pravnog regulisanja transporta tačnije drumskog prevoza nalazimo u Hamurabijevom zakoniku, koga i smatramo prvim opštim propisom i odgovornosti prevozioca²³. U klasičnom pravu se postepeno prelazi sa objektivne na subjektivnu odgovornost da bi u Justinijanovom pravu potpuno prevladao princip subjektivne odgovornosti.

U zakonodavstvima je dugo vremena poznavana samo odgovornost na osnovu krivice. Međutim, novija tehnička dostignuća i povećana opasnost štete za okolinu dovodi do toga da objektivna odgovornost postaje sve više princip, a ne izuzetak²⁴.

Ugovorna odgovornost prevozioca iz ugovora o prevozu putnika nastaje nezavršenjem ili neurednim izvršenjem ugovorne obaveze koja se sastoji u tome da se putnik bezbedno i bez zakašnjenja preveze do mesta opredeljenja²⁵.

Deliktna odgovornost prevozioca nastaje iz neke njegove nedozvoljene radnje koja ima za posledicu nastupanje štete na licima ili stvarima van ugovornog odnosa.

Na primer: saobraćajni udesi usled kojih nastaje šteta trećim licima, smrt ili telesne povrede kupaca povređenih brodom ili čamcem, zagađivanje okoline ispuštanjem štetnih materija iz prevoznog sredstva itd.

I kao što je napred rečeno danas preovladava shvatanje da je odgovornost prevozioca za smrt ili telesne povrede putnika, kao i za štete na stvarima koje se prevoze, ugovornog karaktera.

²² Jakaša, B., *Kopneno i zračno saobraćajno pravo*, Zagreb, 1969, str. 365.

²³ Jasić Stojan, *Zakon starog i srednjeg veka*, Beograd, 1968.

²⁴ Jakaša, B., *Komparativni prikaz odgovornosti vozara za prevoz robe u pojedinim granama saobraćaja*, *Privreda i pravo*, Zagreb, 1978, str. 17.

²⁵ Član 681. *Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine*.

Retke su zemlje koje zakonom drugačije uređuju odgovornost prevozioca u tim slučajevima²⁶.

Jedinstvena ili dualistička građanska odgovornost za štetu

Pojam i razgraničenje

Pravna književnost i evropske kodifikacije koje su nastale na temelju rimskog prava, razlikuju vanugovornu (deliktну) i ugovornu odgovornost za prozrokovanu štetu. Pitanje je samo da li jedinstvena pravila važe za ugovornu i vanugovornu odgovornost (jedinstvena građanska odgovornost) ili jedna pravila važe za vanugovornu, a druga za ugovornu odgovornost za štetu (dualistička građanska odgovornost za štetu).

Teorija jedinstvene građanske odgovornosti za štetu prvenstveno ističe da su bitni elementi za građansku odgovornost zajednički (tj. da ne postoji nikakva razlika između deliktne i ugovorne odgovornosti) i to:

- neizvršenje obaveze;
- šteta koja proizilazi iz neizvršenja obaveze, kako na ugovornom tako i na vanugovornom području;
- plaćanje naknade štete (posledica odgovornosti) i
- krivica (javlja se u oba vida odgovornosti ukoliko izostavimo objektivnu deliktну odgovornost)²⁷. Stoga je svako razlikovanje na pomenuta dva vida štete suvišno jer postoji samo deliktна odgovornost kao jedini oblik odgovornosti²⁸.

Kada bi građanska odgovornost predstavljala dva instituta, mogla bi biti i dva različita pravna osnova pa bi oštećeni „... mogao da dva puta traži naknadu štete“²⁹. Čak i u sistemima gde je prihvaćeno dualističko gledište o građanskoj odgovornosti sudska praksa, a ni teorija ne priznaje takvu višestruku naknadu štete, osim toga, vanugovorna (deliktна) krivica ne ocenjuje se strože nego ugovorna krivica, a obim naknade štete je „u principu isti za oba vida odgovornosti (prosta šteta i izmakla dobit)“³⁰.

Iako zaista postoje znatne razlike između ugovorne i vanugovorne odgovornost za naknadu štete, te razlike ne mogu prevagnuti u odnosu napretožno slične elemente obe vrste obaveza³¹. Nasuprot teoriji jedinstvenosti, ističe se teorije

²⁶ Čehoslovačka Socijalistička Republika od 1964, god. u članu 311, Građanski zakonik.

²⁷ Perić, B., O odnosu između kontraktualne i deliktne odgovornosti, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga IX, treće kolo, 1953, str. 118.

²⁸ Ibidem, str. 108.

²⁹ Cigoj, S., Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997, str. 405.

³⁰ Krulj, V., Vanugovorna (deliktна) i ugovorna odgovornost, Arhiv za pravne i društvena nauke, br. 2-3/1959, str. 302.

³¹ Cigoj, S., Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997, str. 406.

dualističke građanske odgovornosti, koja polazi od razlikovanja vanugovorne i ugovorne odgovornosti za naknadu štete.

Pristalice dualističke teorije ističu višestruku razliku između vanugovorne i ugovorne odgovornosti za štetu. Prvenstveno postoji razlika u pogledu izvora obaveze. Ugovorna obaveza naknade štete nastaje povredom pravila zasnovanih na autonomiji volje učesnika – neizvršavanjem i na takav način uspostavljene postojeće obaveze.

Deliktna odgovornost nastaje zbog povrede utvrđene opšte pravne norme – zakona, kao akta javne vlasti i poretka, a ne zbog povrede nekih od ranije postojećih obaveza kao kod ugovorne odgovornosti. Time se i opravdava stav da deliktnu (vanugovornu) odgovornost treba strože, a ugovornu blaže tretirati³².

Ugovorna odgovornost nastaje samo između strana u obligacionom odnosu u kome je dužnik istovremeno i štetnik, dok se kao odgovorno lice, prema pravilima o deliktnoj odgovornosti, u nekim slučajevima pojavljuje štetnik, a u nekim lice koje štetu nije pričinilo ali za nju odgovara jer objektivno pravo tako propisuje.

Prema gledištima nekih pravnih teoretičara, vanugovorna odgovornost nastaje povredom nekog apsolutnog prava ili interesa, a ugovorna povredom nekog relativnog prava³³. Tvrdi se, osim toga da je različit i karakter protivpravnog ponašanja koji služi kao osnov za ustanovljenje odgovornosti.

Povreda ugovora se po pravilu sastoji u nečinjenju, a kod deliktne odgovornosti kao protivpravno se pojavljuje, obično, činjenje učinioca.

Radi toga „odgovornost za povredu obligacije stimuliše na aktivnu delatnost dužnika, usmerenu na to da on uradi sve što može i sve što je dužan za uredno ispunjenje obaveze“, dok „deliktna odgovornost stimuliše na primenu određenog stepena brižljivosti i pažnje, jer ispunjavanje pasivne obaveze ne pričinjava štetu okolini“³⁴.

Kao odgovorno lice, prema pravilima o ugovornoj odgovornosti, pojavljuje se poslovno sposobno lice koje jedino može imati svojstvo dužnika i na sebe preuzimati obavezu³⁵. Samo poslovno sposobna lica mogu zaključivati ugovore i na osnovu njih odgovarati, dok su ugovori lica bez poslovne sposobnosti pogođeni sankcijom nevažnosti. Ali, ipak poslovno nesposobno lice može biti deliktno sposobno, izvršiti delikt (deliktnu sposobnost fizičko lice stiče mnogo ranije nego poslovnu) i biti obavezno da za njega odgovara „otuda se ne radi o istoj krivici,

³² Perić, B., O odnosu između kontraktualne i deliktne odgovornosti, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga IX, treće kolo, 1953, str. 116.

³³ Cigoj, S., Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997, str. 402.

³⁴ Halfina R., Dogovornaja otvetstvenost po sovjetskom građanskom pravu, Zbornik radova o stranom i uporednom pravu, svesks 4, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1966, str. 202.

³⁵ Cigoj, S., Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997, str. 402. i 403.

pošto poslovno nesposobna lica ne mogu da se obavežu po kontraktualnoj odgovornosti, a mogu po deliktnoj³⁶. Prema dualističkoj teoriji o odgovornosti za štetu, razlika između ugovorne i vanugovorne odgovornosti primećuje i u oblasti dokazivanja. Krivica iz ugovorne odgovornost se pretpostavlja i teret njegovog dokazivanja snosi dužnik, koji je dužan da navede činjenice i podnese dokaze o ne postojanju krivice na njegovoj strani³⁷.

Kod vanugovorne odgovornosti dokazivanje tereti oštećenog i on mora dokazivati relevantne činjenice da bi se ustanovila obaveza naknade štete.

Po pravilima vanugovorne odgovornosti, odgovorno lice odgovara za prouzrokovanu štetu po osnovu dokazane krivice, po osnovu pretpostavljene krivice ili bez ikakve krivice i u poređenju sa ugovornom odgovornošću ima širi domašaj.

Razlika između vanugovorne i ugovorne odgovornosti za štetu zapaža se i u postupku radi ostvarenja naknade štete. Obaveza naknade štete kod vanugovorne odgovornosti postoji kao jedna obaveza i pored nje ne postoji druga obaveza i može biti raspravljena i od krivičnog suda.

Za vanugovornu odgovornost je, pored toga predviđeno postojanje dve ili tri sudske nadležnosti građanskih sudova. Naknada štete na osnovu ugovorne odgovornosti predstavlja obavezu usled čijeg neizvršenja je nastala šteta i ona po nekad može u svemu da zameni obavezu čijom povredom je nastala šteta i da je po visini dostigne. Osim toga sporove o naknadi ugovorne štete rešavaju isključivo građanski sudovi. Pravila o ugovornoj odgovornosti za štetu ne mogu se primenjivati u momentu nastanka dužnikovih obaveza, nago tek kada obaveza dospe i ukoliko usled neizvršenja obaveze dođe do štete.

Razlika između vanugovorne i ugovorne odgovornosti uočava se i u pogledu dopuštenosti odgovora o isključenju ili ograničenju odgovornosti.

Za štetu koja proističe iz ugovora, po pravilu, moguće je isključiti odgovornost dok takva mogućnost, prema klasičnoj doktrini ne postoji kod deliktne odgovornosti, jer su zakonski propisi kojim je ona regulisana prinudne prirode i njihova primena ne može biti unapred otklonjena ugovorom između zainteresovanih lica³⁸.

Rešenja u pojedinim pravnim sistemima

Srpski građanski zakonik iz 1844. (SGZ) u paragrafu 800. propisuje: „Ko drugome štetu kakvu učini, bilo to na imanju tuđem ili pravima i ličnostima, onaj

³⁶ Perić, B., O odnosu između kontraktualne i deliktne odgovornosti, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga IX, treće kolo, 1953, str. 109.

³⁷ Krulj, V., Vanugovorna (deliktna) i ugovorna odgovornost, Arhiv za pravne i društvena nauke, br. 2-3/1959, str. 308.

³⁸ Ibidem, str. 312.

mora tu nadoknaditi“. Ocenjeno je da takav tekst ukazuje da nije značajno da li je šteta prouzrokovana deliktom ili povredom ugovora³⁹.

SGZ je usvojio princip jedinstvene građanske odgovornosti za prouzrokovanu štetu. Princip jedinstvene građanske odgovornosti proizilazi prvenstveno iz paragrafa 1295. Austrijskog građanskog zakonika iz 1811 (AGZ):

„Svaki ima pravo iskati od oštetioca da mu naknadi štetu, kojoj je on kriv te mu je učinjena; bila šteta ta prouzročena stoga jerbo se je prekršila kakova dužnost pogodbeni, ili nedvisno od pogodbe“, ali i ostalih odredaba koje regulišu naknadu štete (paragraf 1293 – 1341. AGZ)⁴⁰.

Opšti movinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. (OIZ) je usvojio dualističku građansku odgovornost za prouzrokovanu štetu. Ugovorna odgovornost određana je u članu 541. OIZ : „Kad dužnik ne izvrši ugovora, pa bilo zlonamerno (927) ili zbog kakvog krajnjeg nemara (928), on odgovara vazda, bez izuzetaka za potpunu štetu (923, 925.) koju je dužitelj od toga imao“.

Postojanje različitih pravila građanske odgovornosti za štetu određano je članom 930. OIZ: „Kad god sud odlučuje da li je neko dužan naknaditi kome štetu i koliku, treba najprije da razvidi: da li je šteta učinjena u svezi s kakvim ugovorom, osobito sa izvršenjem njegovim, ili šteta nije s ugovorom u nikakvu dodiru. U prvome se slučaju sudcu vladati po pravilu čl. 541, a u poslednjem po onome što čl. 571. naređuje.“

Dualistička građanska odgovornost za štetu usvojena je u francuskom, nemačkom, švajcarskom i italijanskom pravu. U Francuskom građanskom zakoniku iz 1804. (FGZ) dualistička odgovornost za štetu je jasno izražena. Član 1147. FGZ je, na ime propisao: „Dužnik je obavezan ako tome ima mesta, da plati štetu i kametu, bilo zbog ne ispunjenja obligacije, bilo zbog zadocnjenja u izvršenju neke obaveze, uvek osim ako ne dokaže da je neizvršenje nastalo zbog nekog važnog stranog uzroka koji ne može njemu biti stavljen na teret i još da nije bilo zle namere sa njegove strane.“ Član 1382. FGZ određuje: „Svaka radnja čoveka kojom se nekom prouzrokuje šteta, obavezuje onog čijom je krivicom do njega došlo, da je nadoknadi.“⁴¹

Paragraf 823. Nemačkog građanskog zakonika iz 1896 (NGZ) određuje osnov građanske odgovornosti za štetu tako što navodi: „Ko namerno ili iz nepažnje protivpravno povredi život, telo, zdravlje, slobodu, svojinu ili ostalo pravo

³⁹ Toroman, M., Jedinstvo i dualitet ugovorne i deliktne odgovornosti i mogućnost njihove komulacije, Zbornik radova o stranom i uporednom pravu, Institut za uporedno pravo, Beograd, broj 2/1963.

⁴⁰ Adolfo Ručnof, Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku, knjiga II, Knjižara Lav. Hertmana, Zagreb, 1891, str. 677 – 680.

⁴¹ Andre Lucas, Pierre Catala, Code Civil 2001, str. 619, 620, 755. i 756.

drugog, dužan je drugome naknaditi odatle nastalu štetu“. NGZ sadrži niz normi kojima se različito regulišu deliktna i ugovorna odgovornost za štetu⁴².

Princip dualističke odgovornosti za štetu usvojen je i u Švajcarskom građanskom zakoniku iz 1911. (ŠGZ). U glavi I, odseku II, posle naslova „Nedopuštene radnje“, član 41. stav 1. ŠGZ propisuje: „Ko drugome protivpravno prouzrokuje štetu, bilo namerno, bilo iz nehata ili nepažnje, dužan je da naknadi.“ Član 97. stav 1. ŠGZ: „Kada poverilac ne može da postigne izvršenje obaveze ili to može da učini samo delimično, dužnik je obavezan da naknadi štetu koja odatle proiziđe, osim ako ne dokaže da mu se ne može pripisati nikakva krivica za to“. Italijanski građanski zakonik iz 1942. (IGZ) prvenstveno uređuje obavezu naknade štete zbog neispunjenja obligacije (član 1218 – 1229.). Obavezu naknade štete zbog nedopuštenih radnji IGZ reguliše na drugom mestu (član 2043 – 2059) pa se može zaključiti da je dualistička odgovornost za štetu usvojena i u italijanskom pravu.

Rešenje u našem pravu

Naše pravo razlikuje vanugovornu od ugovorne odgovornosti za štetu, ali ih približava tako što omogućava da se pretežni deo odredaba koje regulišu naknadu vanugovorne štete primeni i na određivanje naknade ugovorne štete. Naknadu štete koju može zahtevati poverilac zbog neispunjenja obaveze dužnika (ugovorna šteta) regulisana je u glavi III pod naslovom „Dejstva obaveza“ (član 262 – 269. ZOO) dok je vanugovorna šteta regulisana u odeljku II, pod naslovom „Prouzrokovanje štete“ (član 154 – 209. ZOO). Ove dve vrste odgovornosti za štetu razlikuju se po više kriterija. Tako za vanugovornu štetu može odgovarati i maloletnik koji nije poslovno sposoban (sa navršenih 14 godina života je deliktno sposoban, a izuzetno i sa navršenih 7 godina života), dok je za ugovornu odgovornost odgovorno za štetu lice koje je (barem delimično) poslovno sposobno. Obaveza naknade vanugovorne štete smatra se dospelom od trenutka nastanka štete (član 186. ZOO) i od tog momenta počinje da teče zastarelost, a kod ugovorne odgovornosti zastarelost teče od dospelosti obaveze.

Kod ugovorne odgovornosti poverilac ima pravo na naknadu štete koju je štetnik u vreme zaključenja morao predvideti kao moguće posledice povrede ugovora, a sobzirom na činjenice koje su mu tada bile poznate ili morale biti poznate (član 266. stav 1. ZOO), dok je kod vanugovorne odgovornosti štetnik u obavezi da naknadi i štetu koju nije mogao da predvidi u trenutku prouzrokovanja štete, tako da proizilazi da je ta odgovornost šira od ugovorne.

⁴² Toroman, M., Jedinstvo i dualitet ugovorne i deliktne odgovornosti i mogućnost njihove komulacije, Zbornik radova o stranom i uporednom pravu, Institut za uporedno pravo, Beograd, broj 2/63, str. 160. i 161.

Ugovorom se može unapred ograničiti ili isključiti ugovorna odgovornost za štetu (izuzev za nameru ili krajnju nepažnju; član 265. stav 1. ZOO), a takva mogućnost ne postoji kod vanugovorne odgovornosti.

Osnovi odgovornosti

Pod osnovom odgovornosti podrazumeva se neposredna činjenica na kojoj se zasniva dužnost naknade štete⁴³. To je ona bitna pretpostavka za koju se veže postanak, promena ili prestanak subjektivnih imovinskih prava i obaveza, a sama odgovornost za štetu formira se, kao svaki drugi obavezno-pravni odnos, onda kada se dogode sve potrebne pretpostavke: štetna radnja, šteta, uzročna veza i protivpravnost⁴⁴.

Osnova odgovornosti, po nekim autorima, ima onoliko koliko i vrsta štetnih radnji. Pravna osnova odgovornosti za nastalu štetu je najkraće rečeno „pravna norma“ po mnogim autorima.

Štetna radnja

Pod pojmom štetne radnje podrazumeva se svaki čin ili propust počinioca štete koji prouzrokuje štetu na strani oštećenog lica⁴⁵. Znači, štetna radnja predstavlja uzrok na koji se nadovezuje šteta kao posledica odgovornosti. Štetna radnja se manifestuje u delovanju na osobama, na stvarima, ili činidbama i stanjima. Razumljivo je, da nas interesuju štetne radnje na osobama zbog kojih dolazi do smrti, telesnih povreda ili oštećenja zdravlja. U svakom društvu život i telesni integritet lica predstavlja najveće društveno dobro, pa se zato i najstrožije sankcioniše odgovarajućim društvenim pravnim instrumentima.

Pod uništenjem života podrazumeva se takva štetna radnja, koja delujući na ljudski organizam uništava fizičku egzistenciju čoveka. Pod telesnom povredom u širem smislu podrazumeva se takva štetna radnja čije se posledice sastoje u poremećaju sastava tela ili funkciji ljudskih organa, ili poremećaju psihičkog života pod uticajem spoljnih ili unutrašnjih faktora. Za oštećenje zdravlja, koje se kao štetna radnja može javiti samostalno ili kombinovano sa telesnom povredom, treba istaći da je u pogledu odgovornosti za štetu ova štetna radnja relevantna samo kad se javlja samostalno.

Šteta

Vremenom, sa razvojem društva razvijala su se pravna gledišta o pojmu štete. Dugo vremena pojam štete se vezivao samo za uništenje ili umanjeње imovine,

⁴³ Jakaša, B., Komparativni prikaz odgovornosti vozara za prevoz robe u pojedinim granama saobraćaja, Privreda i pravo, Zagreb, br. 3/78, str. 13.

⁴⁴ Klarić, P., Pravna osnova odgovornosti za štetu, Zagreb, Čakovec, 1983, str. 67.

⁴⁵ Perović, S., Komentar Zakona o obligacionim odnosima, I knjiga, Beograd, 1995, str. 304.

da bi kasnije ili tačnije u 18. i 19. veku ovim pojmom bilo obuhvaćeno ne samo oštećenje imovine već i oštećenje telesne i duhovne svere ljudskog života.

Uzročna veza

Da bi šteta nastala potrebno je utvrditi postojanje uzročne veze usled koje se šteta javlja kao posledica štetne radnje. Uzročna veza je bitna pretpostavka odgovornosti za štetu. Treba istaći da je kod imovinske štete lakše utvrditi uzročnu vezu, dok kod neimovinske je to praktično a i teorijski teže, i to posebno u oblasti transportne delatnosti. Ali, treba istaći i to da je, uopšte problem kauzoliteta u mnogim prilikama sporan i da je teško utvrditi uzrok koji je u konkretnom slučaju pravno relevantan za nastanak određene posledice. Uzročna veza mora biti neprekinuta između štetne radnje i štete, a njeno postojanje po pravilu dokazuje oštećeni. Ali, primena ovog pravila u transportu gde korisnik prevoza nema uvid u prevozno sredstvo, značilo bi stavljanje na teret putnika šteta koje su posledica transportne delatnosti. U transportnom pravu se uzrok štete, nastale u vreme prevoza, pod određenim uslovima nalazi u prevoznim tj. transportnim operacijama.

Protivpravnost

Pod pojmom protivpravnosti u najširem smislu reči se podrazumeva sve ono što je suprotno pravnom poredku, tj. onom skupu pravnih normi u društvenoj zajednici kojim se štite lična i imovinska prava oštećene osobe. Znači, povreda pravnog poretka postoji i onda kada je štetna radnja u suprotnosti ne samo sa pravnim propisima već i sa moralom društva i dobrim običajima. Znači, osnovi odgovornosti mogu biti: krivica, uzročnost i prema nekim autorima rizik (odgovornost na osnovu rizika postoji na osnovu same činjenice da je nastala šteta, a ne zahteva se ni krivica ni uzročna veza – kod nuklearnih šteta, kod ugovora o osiguranju itd.)⁴⁶.

Prema izvoru nastanka obaveze naknade štete, odgovornost prevoznika može biti ugovorna i vanugovorna odgovornost prevozioca.

Odgovornost u saobraćajnom pravu

Postoje dve vrste odgovornosti u saobraćajnom pravu: deliktna i ugovorna.

Deliktna odgovornost prevozioca nastaje iz neke njegove nedozvoljene radnje koja ima za posledicu nastupanje štete na licima ili stvarima van ugovornog odnosa. Znači ova odgovornost postoji nezavisno od ugovornih obaveza stranaka, već na osnovu samog zakona. Ugovorna odgovornost prevozioca iz ugovora o prevozu putnika nastaje neizvršenjem ili neurednim izvršenjem obaveze

⁴⁶ Grabovec, I., Temelj odgovornosti u Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 1978, str. 37.

koja se sastoji u tome da putnika bezbedno i bez zakašnjenja preveze do mesta opredeljenja⁴⁷.

Prevozioc je dužan da prevoz lica izvrši bezbedno onim prevoznim sredstvom koje je određeno ugovorom o prevozu i uz one uslove udobnosti i higijene koji se prema vrsti odnosnog prevoznog sredstva i udaljenosti puta smatraju neophodnim⁴⁸.

Danas prevladava shvatanje da je odgovornost prevozioca za smrt i telesne povrede putnika ugovornog karaktera. Ugovorna odgovornost može biti subjektivna odgovornost (odgovornost na osnovu krivice), objektivna odgovornost (odgovornost na osnovu uzročnosti), odgovornost na osnovu snošenja rizika.

Postavlja se pitanje vrste odgovornosti prevozioca za smrt i telesnu povredu putnika po vrstama saobraćaja.

Subjektivna odgovornost prevozioca je prisutna u pomorskom, rečnom i vazduhoplovnom saobraćaju uz izuzetak Gvatemalske konvencije koja unosi objektivnu odgovornost vazdušnog prevozioca. Subjektivna odgovornost može biti pretpostavljena. Pretpostavlja se da je lice od koga se zahteva naknada štete krivo dok to lice ne dokaže suprotno.

Princip subjektivne pretpostavljene odgovornosti je prisutan u vazduhoplovnom saobraćaju izuzev Gvatemalske konvencije, u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi gde se krivica prevozioca pretpostavlja samo ako su smrt ili telesna povreda putnika nastali neposredno ili posredno zbog brodoloma, sudara, nasukanja, eksplozije, požara ili mana broda⁴⁹. Dokazana subjektivna odgovornost ili odgovornost na osnovu dokazane krivice se sastoji u tome što lice koje traži naknadu štete mora da dokaže krivicu onog od koga zahteva naknadu štete.

Budući da se odgovornost zasniva na krivici prevozioca, oštećeni, tj. putnik, morao bi dokazati štetnu radnju (na primer, saobraćajnu nezgodu), štetu, uzročnu vezu između štete i štetne radnje (saobraćajne nezgode) i krivicu prevozioca.

Primena ovog gledišta dovela bi putnika u vrlo težak položaj, a u većini slučajeva u nemogućnost da dokaže krivicu prevozioca, jer je uzrok pomenutih nezgoda često nepoznat ili je nedostupno da ga saznaju osobe izvan transportnog preduzeća. Osim toga, transportna preduzeća su ekonomsko jake organizacije u odnosu na pojedinca.

Francuska je pokušala, zadržavajući gledište krivice, da poboljša položaj putnika time što je pozivajući se na dobru veru, javni poredak i sigurnost nametnula prevoziocu (posebno železnici) niz obaveza čije nezadovoljenje se smatralo

⁴⁷ Član 681. Zakon o obligacionim odnosima iz 1978. godine.

⁴⁸ Perović, S., Komentar Zakona o obligacionim odnosima, II Knjiga, Beograd, 1995, str. 1190.

⁴⁹ Član 660. stav 1. Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi.

greškom prevozioca. Ali ni ovako doteran sistem deliktne odgovornosti nije zadovoljio potrebe transporta⁵⁰.

Kod ugovora o prevozu putnika brodom prevozilac odgovara, po pravilu, prema kriterijumu dokazane krivice.

Objektivna odgovornost prevozioca je prisutna u drumskom i železničkom saobraćaju. Prevozilac je odgovoran samim tim što je nezgoda nastala tokom korišćenja prevoznog sredstva, bez obzira na to da li je oštećeni treća ili osoba sa njim u ugovornom odnosu, bez obzira na to da li je počinio krivicu, povredio ugovor ili propis.

Kao uzročnik rizika u vršenju transportne delatnosti, delatnosti sa povećanom opasnosti, i to u vlastitom interesu jer se transportom bavi kao privrednom delatnošću, prevozilac treba da snosi štetu bez obzira na to da li je povredio ugovor ili je počinio delikt, i da li je za to kriv ili nije. On treba da snosi odgovornost prema kriterijumu uzročnosti.

Prema našoj sudskoj praksi kriterijum uzročnosti primenjuje se na sve štete koje nastaju usled neke pojačane opasnosti, a transportna preduzeća u svom normalnom poslovanju neminovno izazivaju pojačanu opasnost. Prema tome i prevozilac (transportno preduzeće) odgovara za telesnu povredu odnosno smrt putnika prema kriterijumu uzročnosti bez obzira na to kakvim transportnim sredstvom obavlja prevoz: automobilom, tramvajem ili sl.

Ovde se radi u prvom redu o odgovornosti za štetu izazvanu pogonom motornih vozila trećima, dakle o vanugovornoj odgovornosti. Ali, ova odgovornost se odnosi i na putnike ako se radi o profesionalnom transportu.

U transportu putnika koje obavlja transportno preduzeće, bez obzira na to kakvim sredstvom to vrši i prevozilac (fizička osoba) koja vrši transport motornim vozilom, za štetu koju pretrpi putnik zbog saobraćajne nezgode odgovaraju prema kriterijumu uzročnosti. Kao i u prevozu stvari i kod prevoza putnika u drumskom saobraćaju slučajevi koji oslobađaju prevozioca odgovornosti su viša sila i radnje putnika.

Prevozilac se može osloboditi odgovornosti za štetu samo ako je u potpunosti izazvana krivicom putnika, a u slučaju da pored krivice prevozioca postoji i krivica putnika, kao na primer ako je prevozilac, odnosno njegovo osoblje propustilo dužan nadzor i nije upozorilo neposlušnog putnika da se pridržava odgovarajućih mera, reda u vozilu i slično, prevozilac odgovara zajedno sa putnikom.

Zaključak

Imajući u vidu pravilo supsidijarne primene građanskog prava kada ne postoje specifične zakonske odredbe za pojedine vrste prevoza, a obzirom da u pogledu obima naknade štete prevozilac odgovara po istim načelima kao i

⁵⁰ Josserand, L., *Les Transports en service interieur et en services international*, Paris, 1926, strana 897. i 898.

druge osobe, izložena su osnovna načela građansko pravne odgovornosti za štete. Problem odgovornosti prevozioca postaje vremenom jedan od najviše tumačenih pravnih pitanja, zbog toga što korisnici prevoza žele da znaju sve o pravnim posledicama saobraćajnih nesreća, pravima koja bi u slučaju njihove smrti imali članovi njihove porodice ili naknadi koju bi sami dobili ako prežive udes.

Govoreći o odgovornosti prevozioca za smrt i telesnu povredu putnika, govorimo o pravima putnika ili njegove rodbine na naknadu materijalne i nematerijalne štete.

Izgubljen život i narušeno zdravlje su materijalno nenadoknadivi, ali ipak odgovornost prevozioca za smrt i telesne povrede putnika pruža pravnu zaštitu putnicima i time pokazuje svoj pravni smisao.

Izuzetni naponi su vršeni u oblasti unifikacije pravila o odgovornosti prevozioca, ali unifikacija pravila o odgovornosti prevozioca za štete nastale na robu je mnogo ranije i uspešnije izvršena od odgovornosti prevozioca za smrt i telesne povrede putnika.

Assist. prof. Mirjana Knežević, Ph.D.

The Faculty of Economy of the University of Kragujevac

General rules on responsibility

A b s t r a c t

Having in mind the rule of subsidiar application of civil law when there are no specific legal provisions for certain types of transportation, having in mind that regarding the amount of reimbursement transporter is responsible according to the same programs like other persons, we have exposed in thispaper basic regulations of the civil legal responsibilirv forthe damages.

The problem of the responsibilirv of the transporter becomes in time one of the most interpreted legal questions, because the users of transportation want to know evrvthing about legal consequences of traffic accidents, rights that would have members of their families in case of their death or their own reimbursement in case that they survive accident.

When we speak about responsibility of the transporter for death and injury of the passengers, we speak about rights of the passengers or their relatives for the financial reimbursement or non financial reimbursement. Loss of life and damaged health can not be financialv compensated, but the responsibilitv of the transporter for the death and body injuries of the passengers gives legal protection of the passengers and shovvs it's legal meaning.

Extraordinary efforts are conducted in the area of unification of rules regarding responsibility of the transporter, but unification of the rules on responsibilities of the transporter for the damages on goods was much earlier and was more successfully performed than the responsibility of the transporter for death and body injuries of the passengers.

Key words: general rules on responsibility, responsibility of the transporter

Literatura

1. Adolfo Ručnof, *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku*, knjiga II, Knjižara Lav. Hertmana, Zagreb, 1891.
2. Andre Lucas, Pierre Catala, *Code Civil*, 2001.
3. Babić, I., *Ugovorna i vanugovorna odgovornost za štetu - pojam i razgraničenje*, Zbornik radova sa savetovanja održanog na Zlatiboru od 18. 2.-20. 2. 2004. godine, Novi Sad, 2004.
4. Cigoj, S., *Građanska odgovornost, odrednica u enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom I, NIU Službeni list SFRJ, Beograd, 1997.
5. Grabovec, I., *Temelj odgovornosti u Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 1978, str. 37.
6. Halfina, R., *Dogovornaja odgovornost po sovjetskom građanskom pravu*, Zbornik radova o stranom i uporednom pravu, sveska 4, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1966.
7. Vuković, M., *Obvezno pravo*, Zagreb, Knjiga 1, 1964.
8. Jankovec, I., *Ugovorna odgovornost*, Poslovna politika, Beograd, 1993.
9. Jakaša, B., *Udžbenik plovidbenog prava*, Zagreb, 1979.
10. Jakaša, B., *Kopneno i zračno saobraćajno pravo*, Zagreb, 1969..
11. Krulj, V., *Vanugovorna (deliktna) i ugovorna odgovornost*, Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 2-3/59.
12. Klarić, P., *Pravna osnova odgovornosti za štetu*, Zagreb, Cakovec, 1983.
13. Perić, B., *O odnosu između kontraktualne i deliktne odgovornosti*, Arhiv za pravne i društvene nauke, knjiga IX, treće kolo, 1953.
14. Perović, S., *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, II Knjiga, Beograd, 1995, str. 1190.
15. Rosko Paund, *Jurisprudencija, knjiga II, Službeni list SRJ*, Beograd - CID, Podgorica, 2000.

16. Stojčević, O., *Rimsko obligaciono pravo*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, 1960.
17. Stanojević, O., *Rimsko pravo*, Pravni fakultet, Beograd, Dosije, 1997.
18. Šulejić, P., *Pravo osiguranja*, Beograd, 1980.
19. Toroman, M., *Jedinstvo i dualitet ugovorne i deliktne odgovornosti i mogućnost njihove komulacije*, Zbornik radova o stranom i uporednom pravu, Institut za uporedno pravo, Beograd, broj 2/63, str. 160. i 161.Mr